GLOBALLASHUV SHAROITIDA O‘QUVCHILARDA MILLIY QADRIYATLAR TIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Nozimjonova Lola
Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Pedagogika yo‘nalishi
PED-BU-26-guruh talabasi
Ilmiy raxbar: Mo‘minova Adiba

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24489822

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada globallashuv jarayonining yosh avlod ma’naviy dunyosi, dunyoqarashi va milliy o‘zligiga ta’siri, ta’lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilarda milliy qadriyatlar tizimini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, milliy qadriyatlarni ta’lim mazmuniga integratsiyalash, oilaviy tarbiya, milliy urf-odat va an’analar, xalq og‘zaki ijodi, tarixiy meros hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: globallashuv, milliy qadriyatlar, ma’naviy tarbiya, milliy o‘zlik, o‘quvchi shaxsi, pedagogik imkoniyat, ta’lim-tarbiya, milliy meros, vatanparvarlik, ma’naviy kamolot.

ANNOTATION. This article examines the impact of globalization on the spiritual world, worldview, and national identity of the younger generation, as well as the pedagogical opportunities for developing a system of national values among students in the educational process. It also analyzes the importance of integrating national values into educational content, family upbringing, national customs and traditions, folklore, historical heritage, and the use of modern pedagogical technologies.

Keywords: globalization, national values, spiritual education, national identity, student personality, pedagogical opportunities, education and upbringing, national heritage, patriotism, spiritual development.

АННОТАЦИЯ. В данной статье рассматривается влияние процесса глобализации на духовный мир, мировоззрение и национальное самосознание молодого поколения, а также педагогические возможности формирования системы национальных ценностей у учащихся в процессе обучения и воспитания. Кроме того, анализируется значение интеграции национальных ценностей в содержание образования, семейного воспитания, национальных обычаев и традиций, устного народного творчества, исторического наследия, а также использования современных педагогических технологий.

Ключевые слова: глобализация, национальные ценности, духовное воспитание, национальное самосознание, личность учащегося, педагогические возможности, обучение и воспитание, национальное наследие, патриотизм, духовное развитие.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida dunyo mamlakatlari o‘rtasidagi iqtisodiy, siyosiy, madaniy va axborot almashinuvi tobora jadallashib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, internet tarmog‘ining keng imkoniyatlari hamda turli madaniyatlarning o‘zaro ta’siri insoniyat hayotining barcha sohalarida sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Bunday sharoitda yosh avlodning ma’naviy dunyosini boyitish, ularda milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotiraga hurmat va milliy qadriyatlarga sadoqat tuyg‘ularini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Milliy qadriyatlar har bir xalqning ko‘p asrlik tarixi, turmush tarzi, urf-odatlari, an’analari, tili, diniy-ma’rifiy qarashlari va ma’naviy merosida mujassam bo‘lgan bebaho boylikdir. Ular jamiyatning ma’naviy yaxlitligini ta’minlash, avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy vorisiylikni saqlash hamda yoshlarni barkamol inson qilib tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi.

Globallashuv sharoitida o‘quvchilar turli axborot oqimlari, madaniy ta’sirlar va turmush tarzlari bilan bevosita tanishmoqda. Bu jarayonning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, ayrim

hollarda milliy qadriyatlarga befarqlik, ma’naviy taqlidchilik va milliy o‘zlikni anglashning susayishi kabi muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois ta’lim muassasalarida milliy qadriyatlarni shakllantirishga yo‘naltirilgan izchil pedagogik faoliyatni tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati

Globallashuv insoniyat uchun keng imkoniyatlar yaratish bilan birga, milliy madaniyat va ma’naviyatni asrab-avaylash masalasini ham kun tartibiga qo‘ymoqda. Ayniqsa, o‘quvchi-yoshlarning dunyoqarashi shakllanayotgan davrda ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash alohida ahamiyatga ega.

Milliy qadriyatlar o‘quvchilarda quyidagi fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi:

- Vatanga muhabbat va sadoqat;
- ota-onaga hurmat va ehtirom;
- kattalarga izzat, kichiklarga mehr ko‘rsatish;
- milliy til va madaniyatga hurmat;
- tarixiy merosni qadrlash;
- halollik, adolat va insonparvarlik;
- bag‘rikenglik va hamjihatlik;
- milliy urf-odat va an’analarga sadoqat.

Milliy qadriyatlarni o‘zlashtirgan o‘quvchi nafaqat o‘z xalqining tarixini biladi, balki uning ma’naviy merosiga daxldorlik hissini ham anglaydi. Bu esa unda mustaqil fikrlash, milliy g‘urur, ijtimoiy mas’uliyat va fuqarolik pozitsiyasining shakllanishiga yordam beradi.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, milliy qadriyatlarga sodiqlik boshqa xalqlarning madaniyati va qadriyatlarini inkor etish degani emas. Aksincha, o‘z milliy ildizlarini chuqur anglagan yoshlar boshqa xalqlarning madaniyatiga ham hurmat bilan munosabatda bo‘la oladilar.

O‘quvchilarda milliy qadriyatlar tizimini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari

Milliy qadriyatlarni shakllantirish murakkab va uzluksiz pedagogik jarayon bo‘lib, u ta’lim va tarbiyaning o‘zaro uyg‘unligini talab qiladi. Ushbu jarayonda maktab, oila, mahalla va keng jamoatchilikning hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Birinchidan, ta’lim mazmuniga milliy qadriyatlarni integratsiyalash muhim pedagogik imkoniyat hisoblanadi. Ona tili va adabiyot, tarix, tarbiya, musiqa, tasviriy san’at kabi fanlarni o‘qitish jarayonida milliy meros namunalari, buyuk ajdodlar hayoti va ijodi, xalq og‘zaki ijodi hamda milliy an’analardan samarali foydalanish mumkin.

Masalan, adabiyot darslarida Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Abdulla Avloniy asarlaridagi insonparvarlik, ilm-ma’rifat, odob-axloq va vatanparvarlik g‘oyalarini tahlil qilish orqali o‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni rivojlantirish mumkin.

Ikkinchidan, interfaol pedagogik metodlardan foydalanish milliy qadriyatlarni o‘quvchilar ongiga singdirishning samarali vositasidir. Jumladan, munozara, bahs-munozara, rolli o‘yinlar, loyiha ishlari, muammoli vaziyatlar va guruhli topshiriqlar o‘quvchilarning mavzuga nisbatan faol munosabatini shakllantiradi.

Masalan, “Milliy qadriyatlar – ma’naviy merosimiz”, “Oila – tarbiya maskani”, “Ajdodlar merosi va bugungi avlod”, “Globallashuv va milliy o‘zlik” mavzularida davra suhbatlari tashkil etish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Uchinchidan, milliy urf-odat va an’analar asosida tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Navro‘z bayrami, Mehrjon, milliy xalq o‘yinlari, oilaviy qadriyatlar, milliy hunarmandchilik va xalq ijodiga bag‘ishlangan tadbirlar o‘quvchilarda milliy madaniyatga qiziqish uyg‘otadi.

To‘rtinchidan, oila va ta’lim muassasasi hamkorligini mustahkamlash zarur. Chunki bola dastlabki tarbiyani oilada oladi. Ota-onaning kundalik hayotdagi xulq-atvori, oilaviy munosabatlari, kattalarga hurmati, farzand tarbiyasiga munosabati o‘quvchi shaxsining shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli ota-onalar bilan ma’naviy-ma’rifiy uchrashuvlar, oilaviy loyihalar va avlodlar uchrashuvlarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Beshinchidan, raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish orqali milliy qadriyatlarni targ‘ib etish imkoniyatlari kengayadi. Elektron taqdimotlar, videoroliklar, virtual muzeylar, tarixiy obidalar haqidagi hujjatli filmlar va raqamli ta’lim resurslari o‘quvchilarning milliy merosga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Milliy qadriyatlarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar

Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni an’anaviy tarbiya usullari bilan cheklanib qolmasligi lozim. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan milliy tarbiya mazmunini uyg‘unlashtirish ta’lim samaradorligini oshiradi.

Bu borada quyidagi yondashuvlar muhim ahamiyatga ega:

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv. Har bir o‘quvchining individual xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va dunyoqarashini hisobga olgan holda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishni nazarda tutadi. Bunda o‘quvchi tarbiya jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv. O‘quvchilarda milliy qadriyatlarni bilish bilan birga, ularni kundalik hayotda qo‘llash, milliy merosni asrash va targ‘ib qilish kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltiriladi.

Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv. O‘quvchilarni milliy qadriyatlarni o‘rganish, tahlil qilish va amaliy faoliyatda namoyon etishga jalb qilishni nazarda tutadi. Masalan, tarixiy joylarga sayohatlar, mahalliy urf-odatlarni o‘rganish, oilaviy shajara tuzish va milliy hunarmandchilik bilan tanishish kabi faoliyatlar shular jumlasidandir.

Integrativ yondashuv. Milliy qadriyatlarni turli fanlar, sinfdan tashqari mashg‘ulotlar va ijtimoiy faoliyat bilan bog‘liq holda o‘rganishni ta’minlaydi.

Mazkur yondashuvlarni uyg‘unlashtirish natijasida o‘quvchilarda milliy qadriyatlar haqidagi bilimlar, ularga nisbatan ijobiy munosabat va amaliy xulq-atvor birligi shakllanadi.

Milliy qadriyatlarni shakllantirishning samarali pedagogik shart-sharoitlari

O‘quvchilarda milliy qadriyatlar tizimini samarali shakllantirish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur:

1. Ta’lim-tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash.
2. O‘quv dasturlari va darsliklarda milliy-ma’naviy merosga oid materiallardan keng foydalanish.
3. O‘qituvchilarning milliy tarbiya bo‘yicha pedagogik va metodik kompetensiyalarini rivojlantirish.
4. Oila, mahalla va ta’lim muassasasi hamkorligini kuchaytirish.
5. O‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos tarbiyaviy metodlarni tanlash.
6. Milliy qadriyatlarni targ‘ib etishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish.
7. O‘quvchilarning milliy qadriyatlarga munosabatini muntazam o‘rganib borish.

Ayniqsa, o‘qituvchining shaxsiy namunasi muhim tarbiyaviy vosita hisoblanadi. O‘qituvchi o‘zining odobi, muomala madaniyati, milliy an’analarga hurmati va kasbiy mas’uliyati orqali o‘quvchilarga bevosita ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, milliy qadriyatlarni shakllantirishda majburlash yoki faqat nazariy ma’lumot berish bilan cheklanmaslik kerak. O‘quvchilar milliy qadriyatlarning mazmunini anglashlari, ularning hayotiy ahamiyatini tushunishlari va ularni kundalik xatti-harakatlarida namoyon eta olishlari lozim.

5. Milliy qadriyatlar va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi

Globallashuv davrida ta’lim oldida turgan muhim vazifalardan biri milliy o‘zlikni saqlagan holda o‘quvchilarda keng dunyoqarashni shakllantirishdan iborat. Bunda milliy va umuminsoniy qadriyatlar bir-birini to‘ldiruvchi ma’naviy mezonlar sifatida qaralishi zarur.

Milliy qadriyatlar o‘quvchiga o‘z xalqining tarixi, madaniyati va ma’naviy ildizlarini anglashga yordam bersa, umuminsoniy qadriyatlar boshqa xalqlarga hurmat, tinchliksevarlik, bag‘rikenglik, inson huquqlarini e’zozlash va hamkorlik kabi fazilatlarni rivojlantiradi.

Shu nuqtayi nazardan, ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish xalqaro madaniy muloqotga ochiq, mustaqil fikrlaydigan, o‘z milliy mansubligini anglaydigan va zamonaviy bilimlarni egallashga intiladigan yosh avlodni tarbiyalashga xizmat qilishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, globallashuv sharoitida o‘quvchilarda milliy qadriyatlar tizimini shakllantirish uzluksiz ta’lim-tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Milliy qadriyatlar yosh avlodning ma’naviy dunyosini boyitish, tarixiy xotirasini mustahkamlash, milliy o‘zligini anglash va Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Maqolada tahlil qilingan pedagogik imkoniyatlar shuni ko‘rsatadiki, milliy qadriyatlarni shakllantirish samaradorligi ta’lim mazmuniga milliy merosni integratsiyalash, interfaol metodlardan foydalanish, oilaviy tarbiya va maktab hamkorligini rivojlantirish hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarni maqsadli qo‘llash bilan chambarchas bog‘liq.

Shu asosda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- ta’lim muassasalarida milliy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan tizimli tarbiyaviy dasturlarni takomillashtirish;
- o‘quvchilarning milliy merosga qiziqishini oshiruvchi ijodiy va amaliy loyihalarni keng joriy etish;
- oila, mahalla va maktab hamkorligida milliy tarbiya muhitini mustahkamlash;
- milliy qadriyatlarni zamonaviy axborot vositalari orqali targ‘ib etish;
- o‘quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘un idrok etish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Demak, globallashuv jarayonida milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va yosh avlod ongiga singdirish nafaqat ma’naviy, balki strategik pedagogik ahamiyatga ega bo‘lgan vazifadir. O‘z milliy qadriyatlarini chuqur anglagan, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega yoshlar jamiyat taraqqiyoti va milliy ma’naviyatning davomiyligini ta’minlay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
4. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
5. Mahmudov N. Til va milliy ma’naviyat. – Toshkent: G‘afur G‘ulom, 2010.
6. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 3-maydagi PQ-4307-son qarori. Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha hujjat.